

АНОТАЦІЯ

Левицький А.С. Концепції декоративності в реставрації кінця XX початку XXI століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, Івано-Франківськ, 2026.

Провідна тема дисертації актуалізує декоративність як об'єкт сучасних реставраційних стратегій. У системному аналізі елементи декору постають тригерами темпорального та семантичного досвіду, що безпосередньо формують каркас історичної пам'яті й ідентичності. Архітектура в цьому дослідженні розглядається в контексті засобу представлення декоративності, виводячи на передній план не форму в містобудівному аспекті, а систему взаємопов'язаних декоративних елементів у межах твору. Декоративність вивчається не тільки як художньо-естетична властивість пам'ятки, а й як культурний маніфест національної ідентичності, потреба захисту якої підтверджується війною Росії проти України. У той же час реставрація розглядається як комплекс заходів зі збереження та відновлення декоративності не тільки в межах, передбачених національним і міжнародним правом, а й охоплює практики громадських ініціатив і свавільних дій суб'єктів реставрації.

У дисертації вперше в мистецтвознавчому науковому дискурсі здійснено спробу теоретизувати поняття концепцій декоративності в реставрації. У сформульованому авторському визначенні під концепцією декоративності в реставрації розуміється *сукупність ідей, принципів і підходів до збереження й актуалізації декоративних елементів об'єкта в межах тих реставраційних заходів, що відображають уявлення суб'єкта реставрації про мету, соціокультурну місію та вектор подальшого існування пам'ятки.*

Доведено, що декоративність як художній засіб не лише віддзеркалює авторський світогляд, а й виступає емоційним і чуттєвим резонатором

соціокультурних рухів кожної доби, трансформуючи історичний контекст в індивідуальну пластичну форму. Пам'яткоохоронна діяльність найперше скерована на збереження твору для майбутніх поколінь. Однак, інтрагенність реставрації стосовно матеріальної культурної спадщини створює загрози, які можуть спричинити зміни чи призвести до втрати своєї унікальності певних культурних надбань. У цьому сенсі декоративність є динамічною властивістю цілісної пам'ятки, а концептуалізація її ідей крізь призму реставраційних заходів є спробою виокремлення декоративності як важливої підсистеми твору мистецтва.

Фрагментарний характер висвітлення цієї проблематики в сучасній науковій літературі актуалізує необхідність її системного аналізу та комплексного теоретичного узагальнення.

У дисертації здійснено порівняльний аналіз термінологічних систем у галузі реставрації творів мистецтва України й інших держав, а також окремо простежено особливості низки трактувань понять пам'яткоохоронної діяльності. На противагу застосуванню загальних термінів, як от: декор, орнамент, декоративність, у роботі над авторською гіпотезою послуговуємося конкретизовано спрямованими поняттями – автентичність та авторство.

Методологія дослідження побудована на комплексі міждисциплінарних підходів, які сформовано на перетині мистецтвознавства, теорії архітектури та реставрації. За допомогою історичного й соціокультурного підходів проаналізовано концепції реставраційної діяльності крізь призму її розвитку в історичному аспекті, а також виявлено та проаналізовано очікування сучасного суспільства до підходів зі збереження вигляду пам'яток архітектури.

Визначено передумови зародження та основні етапи розвитку пам'яткоохоронної діяльності, які стали основою для вивчення історичних концепцій. Відповідно до цих концепцій і виходячи з системи поглядів її зачинателів, структуровано принципи реставраційної діяльності, що було використано для подальшої концептуалізації власних авторських понять і структур. Доцільність вивчення історіографічного аспекту збереження творів обґрунтована

створенням «мапи» зв'язків принципів та поглядів (концепцій), що дало можливість виокремити необхідні для сьогодення підходи у певні групи.

У межах дослідження проаналізовано сучасні практики збереження та відновлення творів мистецтва, що становлять культурну спадщини певного народу. Для аналізу було обрано досвід країн як культурно та регіонально поєднаних, так і ментально та географічно віддалених одна від одної. З огляду на те, що в центрі уваги дослідження є практики України, для порівняльного аналізу було обрано країни Західної Європи як культурно та регіонально близькі до України, а також Японію як географічно віддалену державу з відмінними світоглядними та культурними особливостями. Вивчення діаметрально протилежних підходів до розуміння збереження культурної спадщини в порівняльному аспекті створює підґрунтя для переосмислення власної системи цінностей, що нині переважно орієнтована на охорону матеріальних об'єктів, тоді як відновлення та передача нематеріальної спадщини (традиційних ремесел, знань, практик тощо) часто залишаються поза належною увагою.

Проаналізовано передумови виникнення декору, як форми художньої образності твору мистецтва. Підходи ж, розглянуті в історичному аспекті, розставлено в хронологічній послідовності, як погляди відповідних зачинателів і послідовників теорій декоративності просторового, образотворчого й декоративно-прикладного мистецтв. Динаміка розвитку концепцій декоративності характеризується теоретичним осмисленням поглядів, змінюючись від семантичного значення декору до сумніву в потребі у прикрашанні та як інструменту «іронічного цитування».

Проведено аналіз джерел української декоративності, які беруть початок у декоруванні народної архітектури, а саме: настінного розпису, ткацтва, різьблення по дереву, виготовлення кераміки та художнього ковальства. Окреслено характерні риси української декоративності, визначено основних зачинателів культурних напрямів та ключові положення їхніх теорій. Особливу увагу звернено на декоративність Івано-Франківщини, як осередка народних мотивів у декорі, зокрема орнаментальних мотивів декоративно-прикладного мистецтва

Гуцульщини. Феномен української декоративності розглянуто крізь призму суспільно-політичних змін і впливів, що визначали творчість митців у XX столітті. У цьому контексті сформувалася окрема група мистецьких практик, для яких характерне виконання ідеологічної функції.

Комплексний підхід представлений у вигляді схем, графіків і таблиць, які хронологічно систематизують ключові стратегії, принципи та ідеї дослідження. У роботі представлено структурну модель формування поняття декоративності в просторі реставраційних практик.

У дослідженні аргументовано засадничу роль декору в моделюванні самої морфології та визначенні онтологічного статусу пам'ятки. Аналіз теоретичних джерел та еволюції реставраційної думки слугував основою для експлікації авторського бачення декоративності, а також для моделювання відповідних реставраційних концепцій. *Концепт* у цьому контексті трактується як інтегральна інформаційна структура свідомості, що акумулює знання про об'єкт пізнання, набуті шляхом досвіду. Ядром кожної концепції постає *ідея*, а дотримання базових принципів визначає архітектоніку та межі практичних підходів до її реалізації. У межах семантичного підходу декоративність трактується як окремий механізм взаємодії середовища та людини, що функціонує завдяки символічним значенням і соціокультурним чинникам сприйняття. Крім того зазначено, що поза фізичними характеристиками тривимірності, декоративність образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва постає потужним інструментом трансляції культурної пам'яті.

Особливу увагу зосереджено на фактичному стані декоративності пам'яток архітектури регіону Східної Галичини, стосовно яких було застосовано реставраційні заходи. Для чіткості аналізу до вибірки об'єктів використано три критерії: регіональний, хронологічний і за характером реставраційних дій. У результаті обрано пам'ятки сакрального, житлового та громадського призначення. На прикладі системи декоративних елементів, стосовно якої застосовано заходи зі збереження, проаналізовано концепції декоративності в реставрації. Акцент зроблено на видозмінах декоративних елементів, набутих внаслідок застосування

реставраційних заходів. Як результат, окреслено приналежність аналізованих об'єктів збереження до відповідних концепцій декоративності.

У структурі аналізу реставраційні практики систематизовано за типом і згруповано у дві підгрупи: позитивні (ті, унаслідок яких декоративність твору не піддалася суттєвим змінам, що зменшили б цінність пам'ятки) та деструктивні (унаслідок яких через зміни декоративності нівелюється суспільна й історико-культурна значущість пам'ятки). Частиною цього аспекту дослідження є аналіз ролі громади в збереженні пам'яток у всій повноті їх культурного багатства. Така роль розглядається як у формі громадських урбаністичних ініціатив, так і у формі протидії випадкам правового нігілізму щодо охорони пам'яток мистецтва й архітектури. Вивчено практики роботи ініціативних груп різних регіонів України, які спрямовані на збереження та відновлення декоративних елементів, зокрема автентичних дверей, вікон, металевих елементів, майолікового оздоблення, стінових розписів, рельєфних та об'ємних скульптур, вітражів, елементів дахового покриття та конструктивних частин, що є складовими декоративної пластики твору.

За допомогою соціологічного опитування проведено дослідження ставлення суспільства до стану пам'ятки в контексті її декоративності та вибору підходу до відновлення. Опитування проводилося серед мешканців Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей на правах анонімності респондентів, із зазначенням віку, статі, роду зайнятості, галузі освіти. Опрацьовані результати підтвердили прихильність спільнот до збереження декоративності переважно через концепцію цілісної реставрації.

Отримані висновки повністю підтверджують основну робочу гіпотезу: авторське бачення підходів до архітектурної декоративності в реставраційній практиці є цілковито співзвучним із соціокультурними запитами та ціннісними очікуваннями сучасного суспільства.

Ключові слова: концепція, декоративність, реставрація, збереження, культурна спадщина, пам'ятка, практика, ремесло, декор, іконографія, живопис, монументальне малярство, пластика, творчість, мистецтво.

ABSTRACT

Levytskyi, A.S. Concepts of Decorativeness in Restoration in the Late 20th and Early 21st Centuries. – Qualifying scientific thesis in manuscript form.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of 02 Culture and Art, specialty 023 Fine Arts, Decorative Arts, Restoration. Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2026.

The main theme of the dissertation actualizes decorativeness as an object of modern restoration strategies. In the systemic analysis, decorative elements are identified as triggers of temporal and semantic experience, which directly form the framework of historical memory and identity. Architecture in this study is investigated in the context of a presenting decorativeness means, bringing to the fore not the form in the urban planning aspect, but the system of interconnected decorative elements within the work. Decorativeness is studied not only as an artistic and aesthetic property of a monument, but also as a cultural manifesto of national identity, the need for its protection is confirmed by Russia's war against Ukraine. At the same time, restoration is considered as a set of measures to preserve and restore decorativeness not only within the limits provided for by national and international law, but also covers the activities of public initiatives and arbitrary actions of restoration subjects.

The dissertation is the first attempt in the art history scientific discourse to theorize the concept of decorativeness in restoration. In the formulated author's definition, the concept of decorativeness in restoration is understood as a set of ideas, principles and approaches to the preservation and actualization of decorative elements of an object within the framework of those restoration measures that reflect the restoration subject's understanding of the purpose, socio-cultural mission and vector of the monument's further functioning.

It is proven that decorativeness as an artistic means not only reflects the author's worldview, but also acts as an emotional and sensual resonator of socio-cultural movements of each era, transforming the historical context into an individual plastic form.

Monument protection activities are primarily aimed at preserving the work of art for future generations. However, the intragenic nature of restoration in relation to material cultural heritage creates threats that can cause changes or lead to the loss of the certain cultural heritage uniqueness. In this sense, decorativeness is a dynamic property of a holistic monument, and the conceptualization of its ideas through the prism of restoration measures is an attempt to isolate decorativeness as an important subsystem of a work of art.

The fragmentary approach of this issue coverage in modern scientific literature highlights the need for its systematic analysis and comprehensive theoretical generalization.

The comparative analysis of terminological systems in the field of restoration of works of art in Ukraine and other countries is carried out, and the features of the monument protection activities concepts are investigated in the research. In contrast to the use of general terms, such as: decor, ornament, decorativeness, in the work on the author's hypothesis specifically directed concepts – authenticity and authorship are used.

The research methodology is built on a paradigm of interdisciplinary approaches, which are formed at the intersection of art history, architectural theory and restoration. The historical and socio-cultural approaches have been used to investigate the concepts of restoration activities through the prism of its development in the historical aspect, and to identify and analyse the expectations of modern society for approaches to preserving the appearance of architectural monuments.

The prerequisites for the emergence and the main stages of the monument protection activities development, which are the basis for the historical concepts study have been determined. In accordance with these concepts and systems of their founders' views, the principles of restoration activities have been developed, which further are used for conceptualization of the author's concepts and structures. The feasibility of studying the historiographic aspect of the preservation of works is justified by the creation of a "map" of the principles and views connections, which made it possible to isolate the important for the present time approaches into separate groups.

The modern practices of preservation and restoration of works of art that represent the cultural heritage of a certain nation have been analysed in the study. The experience of countries that are both culturally and regionally connected and countries that are mentally and geographically distant has been examined and described. Since the focus of the study is the practices of Ukraine, the choice of countries for comparison fell on the countries of Western Europe (as culturally and regionally close to Ukraine) and Japan (as a geographically distant and mentally different country). The comparative study of diametrically opposed views on the content of preserving one's national cultural heritage becomes the basis for rethinking one's own values, which are mostly focused on the preservation of material carriers rather than on the restoration of intangible heritage (such as traditional crafts, knowledge, etc.).

The prerequisites for the emergence of decor as a form of artistic imagery of a work of art have been analyzed, and the approaches considered in the historical aspect are structured in chronological order – the views of the respective founders of decorativeness of spatial, fine and decorative and applied arts theories and their followers. The dynamics of the concepts development of decorativeness is supported by critical rethinking of their views, changing from the semantic meaning of decor to doubting the need for decoration and as a tool of “ironic quoting”.

The sources of Ukrainian decorativeness, which originate in the decoration of folk architecture, namely: wall painting, weaving, wood carving, ceramic production and artistic blacksmithing, are analyzed. The characteristic features of Ukrainian decorativeness are outlined, the main founders of cultural trends and the key provisions of their theories are identified. Special attention is paid to the decorativeness of Ivano-Frankivsk region, as a center of folk motifs in decor, in particular ornamental motifs of decorative and applied art of the Hutsul region. The phenomenon of Ukrainian decorativeness is considered in the context of socio-political changes and influences that artists experienced in the twentieth century, which creates a separate group of artistic practices of decorativeness with an ideological function.

A comprehensive approach is presented in the form of diagrams, graphs and tables that chronologically systematize key strategies, principles and ideas of the study. The

work presents a structural model of the formation of the concept of decorativeness in the field of restoration practices.

The study reveals the fundamental role of decor in modeling the morphology itself and determining the ontological status of the monument. The analysis of theoretical sources and the evolution of restoration idea notion served as the basis for the explication of the author's vision of decorativeness, as well as for modeling the relevant restoration concepts. The concept in this context is interpreted as an integral information structure of consciousness that accumulates information about the object of knowledge acquired through experience. The core of each concept is an idea, and adherence to basic principles determines the architectonics and the boundaries of practical approaches to its implementation. In the context of semantic concepts, decorativeness is considered as a separate mechanism of communication between the environment and man through symbolic meanings and socio-cultural components of perception. In addition, it is stated that beyond the physical characteristics of three-dimensionality, the decorativeness of fine and decorative-applied art is a powerful tool for transmitting cultural memory.

Particular attention is focused on the actual condition of decorativeness of architectural monuments of the Eastern Galicia region, which have undergone restoration measures. For the clarity of the analysis, three criteria were applied to the selection of objects: regional, chronological and by the nature of restoration actions. As a result, monuments of sacred, residential and public purposes were selected. Using the example of a system of decorative elements, to which conservation measures have been applied, the concepts of decorativeness in restoration are analyzed. Special attention is devoted to the decorative elements modifications acquired as a result of the restoration measures application and the affiliation of the analyzed conservation objects to the corresponding concepts of decorativeness is outlined.

In the structure of the analysis, restoration practices are systematized by types and divided into two subgroups: positive (those as a result of which the decorativeness of the work has not undergone significant changes that would reduce the value of the monument) and destructive (as a result of which the social and historical and cultural significance of the monument is leveled due to changes in decorativeness). One of the

significant aspects of the research is devoted to the analysis of the community role in preserving monuments in the fullness of their cultural wealth. Such a role is studied both in the form of public urban initiatives and in the form of counteraction to cases of legal nihilism regarding the protection of art and architecture monuments. The experience of initiative groups from different regions of Ukraine aimed at preserving and restoring decorative elements has been studied, in particular: the authenticity of doors, windows, metal elements, majolica decoration, wall paintings, relief and three-dimensional sculptures, stained glass windows, roofing elements and structural parts, which also make up the decorative plastic of the work.

Using a sociological survey, a study of the public's attitude to the state of the monument in the context of its decorativeness and the choice of an approach to restoration has been performed. The survey among residents of Ivano-Frankivsk, Lviv and Ternopil regions on the basis of anonymity of respondents, indicating age, gender, type of employment, and field of education has been conducted. The results proved the commitment of communities to preserving decorativeness mainly through the concept of holistic restoration.

The research results confirm the main working hypothesis: the author's vision of approaches to architectural decorativeness in restoration activity is completely consonant with the socio-cultural demands and value expectations of modern society.

Keywords: concept, decorativeness, restoration, preservation, cultural heritage, monument, practice, craft, decor, iconography, painting, monumental painting, plastic, creativity, art

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у наукових фахових виданнях категорії (Б)

1. Левицький А. Реставрація архітектурних пам'яток: порівняння підходів України, країн Західної Європи та Японії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72. том 2. С. 114-122.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-16>

URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/72_2024/part_2/18.pdf

2. Левицький А. Питання автентичності та комплексного збереження декоративних елементів будівель при реставрації пам'яток архітектури. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2025. Вип. 4. С. 77-84.

DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.8>

URL: <https://ukrainianartscience.in.ua/index.php/uad/article/view/402>

3. Левицький А. Декоративність в архітектурі : еволюція в сприйнятті та значення у середовищі. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2026. № 52. С. 322–328.

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.52.1158>

URL: <https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/1158/2064>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Левицький А. Автентичність у реставрації: необхідність чи свідомий консерватизм. Матеріали звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3-7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 176-177.

URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/19397/1/Кобецька_тези_2023.pdf

5. Левицький А. Реставрація мистецьких пам'яток як індикатор і мотиватор суспільних змін. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих вчених «Українське мистецтво у багатогранності проявів», (Навчально-науковий Інститут мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м.Івано-Франківськ 18 травня 2023 року) Івано-Франківськ, 2023. С. 47-51.

URL: <https://odpmr.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/16/2023/08/zbirnyk-materialiv-vseukrainskoi-naukovoi-konferentsii-ukrainske-mystetstvo-u-bahatohrannosti-proiaviv-20231.pdf>

6. Левицький А. Проблематика автентичності у реставрації пам'яток архітектури. «Творчий універсализм у культурі, мистецтві, освіті: збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 24-25 травня 2024 р.): електронне видання. Навчально-науковий інститут мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ: «Ксерограф», 2024. С. 152-153.

URL: <https://art.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/9/2025/02/zbirnyk-naukovykh-prats-1.pdf>

7. Левицький А. Відновлення втраченого: виклики для реставрації творів мистецтва після завершення війни. Гагенмейстерські читання: тези доповідей IV Міжнар. наук.- практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 5-6 грудня 2024 р.: Українська культура і мистецтво у час війни: руйнування ієрархій / [упоряд. С. Луць]; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А. С., 2025. С. 68-70.

URL: https://art.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/06/hch_tezy_2025zzakladkamyi-chastkovyj-zmist.pdf